

Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 347.441:341.96:341.018

Черняк Олена Юріївна

*кандидатка юридичних наук, професорка,
старша наукова співробітниця*

*Лабораторії адаптації національного законодавства України до права ЄС
Відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака*

НАПрН України

Cherniak Olena

*Candidate of Legal Sciences, Professor
Research Institute for Private Law and Entrepreneurship
named after Academician F. G. Burchak of the
National Academy of Legal Sciences of Ukraine*

**ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ
НАБЛИЖЕННЯ ПРАВОПОРЯДКІВ УКРАЇНИ ТА ЄС
PROTECTION OF THE PARTICIPANTS OF CONTRACTUAL
RELATIONS IN THE CONTEXT OF APPROACHING THE LEGAL
ORDERS OF UKRAINE AND THE EU**

Анотація. В статті досліджуються особливості захисту прав та інтересів учасників договірних зобов'язань в умовах рекодифікації цивільного законодавства та приведення його у відповідність до права ЄС. Авторкою проаналізовано м'яке право ЄС у цій сфері та зосереджено увагу на національному регулюванні у досліджуваній сфері.

Акцентовано увагу на проблемах законодавчої регламентації права на зупинення виконання зустрічного обов'язку та звільнення боржника від

відповідальності.

Узагальнені формулювання понять розумності очікування, істотності невиконання, достатності пояснень боржника, запропоновані *soft law* ЄС не видаються авторці недоцільними, зважаючи на те, що конкретизований перелік не може бути вичерпним і обставини, що можуть мати місце за різних договорів, настільки можуть різнитись, що навіть не зможуть бути належно верифіковані. Тому така узагальнена позиція може слугувати добрим прикладом розширення свободи договору, якої потребує вітчизняне законодавство.

Зроблено висновок про те, що усунення недоліків боржником можна розглядати як спосіб захисту як боржника, так і кредитора. Акцентовано увагу на доцільності відмежування поняття істотного невиконання зобов'язання.

Досліджені приклади способів захисту, передбачені договірним правом ЄС, вказують на потребу переосмислення вітчизняної концепції договірних відносин в межах рекодифікації цивільного законодавства України та приведення його у відповідність праву ЄС. Авторка переконана у доцільності насичення договірного права такими засобами та способами захисту сторін, які не лише будуть націлені власне на сам захист, але й слугуватимуть важливим елементом розширення свободи договору та договірної безпеки з точки зору підвищення ролі належного виконання договору, що був укладений.

Ключові слова: договір, захист, неналежне виконання договору, DCFR, рекодифікація, адаптація законодавства.

Summary. *In the article, the author examines the peculiarities of the protection of the rights and interests of the parties to contractual obligations in the context of the recodification of civil legislation and bringing it into line with EU law. The author analysed the soft law of the EU in this area and focused*

attention on national regulation in the researched area.

The author focuses on the problems of legislative regulation of the right to stop the performance of the counter-obligation and release the debtor from liability.

The generalized formulations of the concepts of reasonableness of expectation, essentiality of non-performance, sufficiency of the debtor's explanations, proposed by the EU soft law do not seem unreasonable to the author. The specified list cannot be exhaustive and the circumstances that may occur under different contracts may vary so much that they cannot even be properly verified. Therefore, such a generalized position can serve as a good example of expanding the freedom of contract, which is required by domestic legislation.

The author concludes that the elimination of shortcomings by the debtor can be considered as a way of protecting both the debtor and the creditor. Attention is focused on the expediency of defining the concept of significant non-fulfilment of an obligation.

The methods of protection provided by the EU contract law, which are defined in the publication, indicate the need to rethink the domestic concept of contractual relations within the framework of the recodification of the civil legislation of Ukraine and bring it into compliance with EU law. The author is convinced of the expediency of saturating contract law with such means and ways of protecting the parties, which will not only be aimed at the protection itself but will also serve as an important element of expanding the freedom of contract and contractual security from the point of view of increasing the role of proper performance of the concluded contract.

Key words: *contract, protection, improper performance of the contract, DCFR, recodification, adaptation of legislation.*

Постановка проблеми. Наявність стійких економічних зв'язків, заснованих на договорі, є важливим чинником забезпечення належного рівня економічних відносин, гарантією виконання договірних зобов'язань, підвищення ймовірності отримання очікуваних економічних результатів.

Сьогодні правове регулювання економічного обороту є надскладним завданням, зважаючи на посилення міжнародного приватно-правового співробітництва і зростання кількості транскордонних комерційних правочинів. При цьому простежується чітка тенденція до підвищення ролі договору, а також в цілому до уніфікації та гармонізації договірного права, що виявляється у створенні спільних інститутів та уніфікованого регулювання торгівельно-господарських відносин незалежно від національної приналежності його учасників.

В ЄС, де договори між контрагентами, що мають місцезнаходженням різні країни, принципового значення набуває побудова такого єдиного ринку, де має місце спільне правове регулювання договірних відносин.

Особливою ознакою договірного права ЄС на сьогодні є його фрагментарність. В першу чергу, це пов'язано з поширенням процесів європеїзації приватного права, яке на сьогодні все більше формується за рахунок наднаціональних джерел правове регулювання, приватних кодифікацій на тлі національного законодавства окремих країн, яке, подекуди, має застарілий характер та не відповідає сучасним потребам економічних та інших відносин між учасниками договірних правовідносин [1, с. 213]. Але, незважаючи на обмежені на сьогодні правові засоби європейського контрактного права, такий досвід є важливим чинником для реформування національного приватного права, що обумовлено європеїзацією приватного права України та рекодифікацією цивільного законодавства.

Історичний досвід приватно-правового регулювання є динамічною категорією, що потребує постійного переосмислення й уточнення, в тому

числі зважаючи на сучасні тенденції європеїзації вітчизняного законодавства, зокрема в сфері договірного права. Така потреба актуалізувалась із наданням Україні статусу країни-кандидата до вступу в ЄС та поглибленням співпраці в межах економічних відносин, посиленням вимог до національної правової системи в контексті наближення правопорядків України та ЄС.

Належне виконання договору варто розглядати не лише через призму ймовірних способів та засобів захисту учасників такого правовідношення, але й через принципи договірного права, зокрема принципу безпеки, що широко представлений в європейській правовій традиції та обмежено представлений в національній. Безпека договору в контексті нашого дослідження, будується не лише на обов'язковості договірних умов для сторін договору, але й на системності його виконання. Відповідно, коли одна із сторін договору порушує покладені на неї обов'язки, виникає необхідність регламентації ефективних, точних та належних засобів захисту іншої сторони за договором, щоб не лише максимально зберегти її економічні інтереси, закладені у договорі, але й спромогтись реально (або ж за можливістю) виконати договір так, як то було визначено в момент його укладення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення, рекодифікації, адаптації цивільного законодавства України в контексті наближення національного правопорядку та правопорядку ЄС, в тому числі в сфері захисту учасників договірних відносин, неодноразово приділяли увагу такі вітчизняні науковці, як: С. Абросімов [2], В. Васильєва [3], Н. Весна [4], О. Гайдюлін [5], А. Гриняк [6], І. Діковська [7], І. Калаур [8], О. Кот [9], І. Лукасевич-Крутник [10], Г. Стахира [8], Р. Стефанчук [11], Є. Харитонов [12], О. Харитонova [12] та інші. Разом із тим, окремо питання захисту прав та інтересів учасників договірного

правовідношення в контексті наближення правопорядків України та ЄС ще не ставало предметом наукових розвідок.

Мета статті полягає у визначенні особливостей захисту учасників договірних відносин за правом ЄС із подальшим застосуванням такого правового досвіду в цивільному законодавстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність принципу безпеки в договірному праві в цілому можна пояснити можливими загрозами учасникам договірних відносин, що можуть проявлятися в загрозах порушення їх прав та інтересів (як майнових, так і немайнових), а також порушення їх певного правового статусу. Безпека, зокрема, при перспективному плануванні виконання зобов'язань, може бути під загрозою невизначеності результатів укладеного договору або ж його невиконання (неналежного виконання) контрагентом. Це може бути викликано як відсутністю ефективного правового регулювання тих чи інших відносин, а також свідомими (або несвідомими) діями (бездіяльністю) контрагента, які по суті одна зі сторін договору припустити не може [13, с. 113].

У Принципах УНІДРУА основними складовими договірної безпеки визначено такі:

- (1) обов'язкова сила договорів (крім випадків, коли виконання договору в силу сформованих обставин може негативно впливати на сторону договору) (ст. 1.3). Така ж норма визначена у Зводі Сентрал (Ст. IV.1.2), у ст. II.-1:103 DCFR;
- (2) сумлінність виконання зобов'язань (ст. 1.7 Принципів УНІДРУА, ст. I.1 Зводу Сентрал, ст. I.-1:103 DCFR);
- (3) юридична сила договору (спеціальні умови, визначення в договорі, пов'язані з тлумаченням, недійсністю або виконанням) (ст. 1.3 Принципів УНІДРУА, ст. I.10 Зводу Сентрал, ст. I.-1:103 (1), II.-7:301, II.-7:302 DCFR) [13, с. 115].

У DCFR також визначена ще одна складова договірної безпеки – наявність достатніх засобів (в поєднанні з забезпеченням виконання) для відшкодування невиконання договірних зобов'язань [14]. Із викладеного можна зробити висновок, що значна складова принципу безпеки побудована на вимогах до певної виконавської дисципліни учасників договірних відношень і напрацювання реальних механізмів захисту таких учасників, якщо таке правовідношення не виконується.

Не заглиблюючись в теорії правової природи способів та засобів захисту прав та інтересів учасників договірних відносин, хочу в межах цього дослідження проаналізувати окремі способи захисту, викладені в DCFR та співвіднести їх з національною правовою системою.

Повідомлення про встановлення додаткового строку виконання (ст. III.-3:103 DCFR, ст. 8:106 PECL, ст. 7.1.5 Принципів УНІДРУА). За умови невиконання обов'язку кредитор має право надати боржнику додатковий строк виконання у вигляді повідомлення. Протягом додаткового строку кредитор може призупинити виконання своїх зустрічних обов'язків і також наділений правом вимагати відшкодування збитків, проте він не має права користуватись іншими засобами захисту. Фактично таке правило відображає зміст принципу сумлінності виконання договору.

Якщо кредитор отримає від боржника повідомлення про те, що боржник не виконає зобов'язання у такий строк, або ж, якщо після закінчення такого строку зобов'язання не виконане належним чином, кредитор має право застосувати інші засоби захисту. Тобто, у випадку, якщо кредитор має підстави вважати, що боржник не виконає таке додаткове зобов'язання вчасно, він має право припинити договірні відносини повністю або ж частково. Варто припустити, що така процедура повідомлення боржником про неможливість виконання обов'язку, може бути досить ефективною у зв'язку з тим, що кредитор матиме можливість вирішити припинити договір з боржником чи надавати йому можливість

можливість виконати зобов'язання на інших умовах. Така процедура, з одного боку, дозволяє кредитору давати боржнику реальну можливість виконати зобов'язання або ж виправити неналежне виконання зобов'язання без кредитора. З іншого ж боку, така можливість є гарним прикладом всієї концепції договірного права ЄС, де важливим є реальне виконання договору та надання усіх можливих варіантів захисту та дії для усіх учасників договірного правовіношення. Процедура повідомлення може також використовуватись, коли виконання договору відбувається у строк, але з незначними відхиленнями від встановлених у договорі вимог. У такому разі кредитор не матиме право на припинення договору, проте, направлення повідомлення може все ще виконати корисну функцію інформування боржника, що кредитор все ще готовий прийняти належне виконання зобов'язання та надає боржнику останній шанс, перш ніж кредитор вимагатиме відшкодування збитків, пов'язаних із неналежним виконанням договору. Для окремих країн (Франція, Бельгія) така система повідомлення про продовження строків чи зміну умов може бути ускладненою при застосуванні, оскільки припинення договору в таких правопорядках можливе лише через суд. Водночас, судова система цих країн визнає можливість одностороннього припинення договору шляхом повідомлення про це контрагента. У деяких країнах, де дозволено припинення договору простим повідомленням без попереднього попередження, законодавчо закріплено правило про запобігання раптовій зміні намірів кредитором. У Великій Британії, до прикладу, є правило, яке свідчить, що така відмова можлива лише через попереднє повідомлення про змінені вимоги.

Щодо вітчизняної правової системи, то вона не передбачає таких повноважень кредитора, вказуючи обмежені можливості по зміні та розірванню договору в межах ст.ст. 651-654 ЦК України, що значно обмежує, на мою думку, реальність виконання договору як такого і

націлює лише на правові засоби в межах істотного невиконання умов договору боржником.

Звільнення від відповідальності через перешкоди (impediment) (переклад мій, дослівний – О.Ч.) (ст. III.-3:104 DCFR, ст. 8:108 PECL, ст. 7.1.7 Принципів УНІДРУА, ст. VI.3 Зводу CENTRAL). Цей засіб захисту боржника визначає наслідки, коли подія, яка співвідноситься із помилкою чи відповідальністю боржника, перешкоджає тому, щоб боржник належним чином виконав зобов'язання (форс-мажор). Фактично, така норма є у всіх правових системах з деякими модифікаціями. Водночас зазначене правило не є обов'язковим. Сторони договору можуть змінити розподіл ризику неможливості виконання зобов'язання або в цілому або щодо особливої перешкоди (особливо у разі надання послуг з перевезення вантажів різними видами транспорту). Крім того, відповідно до правила, що конкретні норми переважають більш загальні положення, спеціальними правилами про виникнення ризику для деяких договірних відносин може бути змінено суб'єкта, на якого відповідно покладатиметься або не покладається така відповідальність.

Таке звільнення від відповідальності може мати місце щодо будь-якого зобов'язання, в тому числі грошового. Термін «перешкода» у значенні DCFR та PECL покриває всі види подій (природні, державні обмеження, дії третіх осіб). Ст. VI.3 Зводу CENTRAL точніше визначає перелік таких перешкод (війна, як оголошена, так і ні; громадянська війна чи інший збройний конфлікт воєнного чи невоєнного характеру; інтервенція з боку однієї чи кількох держав; терористичні акти; саботаж чи піратство; страйк чи бойкот; дії уряду або інших державних органів, як законні, так і незаконні; блокада, облога або введення санкцій; нещасні випадки; пожежи; вибухи; епідемії; природні катаклізми, такі як шторм, циклон, ураган, землетрус, селі, повені, посуха, тощо). Разом з тим, в окремих випадках сторони, укладаючи договір, не можуть знати про

існування такої перешкоди, яка вже є (наприклад, сторони могли б укласти договір чартеру судна, яке вже затонуло, але їм було про це невідомо). У такому разі наслідки договору слід розглядати в аспекті укладення договору на підставі помилки.

Можливі також випадки, коли боржник докладає всіх розумних зусиль щодо виконання зобов'язання, але певна непередбачена перешкода поза контролем боржника запобігає досягненню результату. У такому випадку звільнення від відповідальності не буде, оскільки не буде жодного виконання у принципі. Можуть, проте, виникнути випадки, коли перешкода сприяє тому, щоб боржник доклав розумних зусиль для виконання зобов'язання, і тому може претендувати на застосування норми про звільнення від виконання. Однак, боржник не звільняється від відповідальності за невиконання обов'язку, що виник на підставі договору чи іншого юридичного акта, якщо від нього можна було розумно очікувати, що він враховував всі перешкоди на момент виникнення такого обов'язку (тобто, фактично боржник мав би володіти достатніми знаннями та інформацією, щоб в момент укладення договору розуміти чи існує така перешкода, що не дасть йому змоги виконати обов'язок за договором. Це знову ж таки свідчить про бажання європейських правотворців зробити договір таким, щоб він виконувався і щоб сторони одразу з моменту виникнення переддоговірних відносин розуміли, який обсяг обов'язків на них буде покладено і оцінювали спроможність їх виконання, що відповідно відповідатиме очікуванням контрагента від договору.

Якщо перешкода, що звільняє боржника від відповідальності, носить тимчасовий характер, боржник звільняється від відповідальності на період існування такої перешкоди. Однак, якщо прострочення виконання становить суттєве порушення, кредитор може реагувати на нього відповідним чином. Якщо перешкода, що звільняє боржника від

відповідальності, має постійний характер, обов'язок припиняється, а разом із ним припиняється зустрічний обов'язок.

У ст. 7.1.7. Принципи УНІДРУА також мають норму, яка визначає можливість стороні скористатися правом припинити договір або призупинити виконання, або вимагати сплати відсотків річних, незважаючи на дію будь-яких перешкод.

Ст. 617 ЦК України містить схожу норму, що стосується звільнення від відповідальності боржника за наявності випадку або ж непереборної сили, однак, на нашу думку, вона потребує свого уточнення як з точки зору тлумачення та розширення кола таких обставин, так і з точки зору наслідків для договору, коли боржник докладає або ж не докладає зусиль по виконання договірному обов'язку, ускладненого таким випадком чи непереборною силою.

Право на зупинення виконання зустрічного обов'язку (ст. III.-3:401 DCFR, ст. 9:201 PECL, ст. 7.1.3 Принципів УНІДРУА) (*exceptio non adimpleti contractus*) також передбачене ст. 538 ЦК України. За загальним правилом кредитор, який зобов'язаний надати зустрічне виконання одночасно або після того, як боржник виконає свій обов'язок, має право призупинити виконання свого зустрічного обов'язку до того моменту, доки боржник не запропонує виконання або не виконає обов'язок.

Для європейського правового порядку важливо, що невиконання боржника має бути істотним, щоб це давало право іншій стороні відмовляти у виконанні. На моє переконання, така позиція є досить доречною з точки зору урівноваження прав та інтересів усіх учасників договору і досить логічно витікає із вимог обґрунтованості та сумлінності поведінки учасників договору.

Якщо кредитор, який зобов'язаний надати зустрічне виконання до того, як боржник виконає свій обов'язок, має розумні підстави вважати, що зобов'язання не буде виконано боржником у належний строк, він має право

призупинити виконання зустрічного обов'язку на строк, поки такі розумні обґрунтовані підстави існують. Проте кредитор втрачає своє право призупинення виконання, якщо боржник надає достатні запевнення у належному виконанні. У деяких випадках можна припустити що кредитор буде зловживати таким своїм правом, але боржник в такій ситуації наділяється такими опціями захисту: 1) якщо кредитор не матиме розумних підстав для зупинення виконання, то він нести відповідальність за невиконання зобов'язання; 2) право відмовити у виконанні зустрічного обов'язку кредитор втрачає у разі, якщо боржник дає відповідну гарантію належного виконання. У зв'язку з цим, якщо кредитор припиняє виконання на підставах, зазначених вище, він зобов'язаний повідомити про це боржника в найкоротший термін, і може нести відповідальність за збитки, завдані боржникові внаслідок невиконання цього обов'язку. З одного боку таке унормування може видаватись досить «розмитим», коли не буде вказано переліку підстав, коли кредитор може припустити невиконання боржником обов'язку, або ж обставин, що можуть слугувати належним запевненням боржником своєї спроможності його виконати належним чином. Але така неточність мені видається обґрунтованою, зважаючи на те, що конкретизований перелік не може бути вичерпним і обставини, що можуть мати місце за різних договорів, настільки можуть різнитись, що навіть не зможуть бути належно верифіковані. Тому, вважаю, що така узагальнена позиція може слугувати добрим прикладом розширення свободи договору, якої так потребує наше законодавство, про що я вже неодноразово вказувала в межах своїх наукових розвідок [15].

Власне виконання може бути припинене повністю або частково залежно від того, що є розумним та очікуваним за цих обставин. У деяких випадках кредитор не може реально відмовити у виконанні зобов'язання частково, наприклад, необхідно виконувати умови з обслуговування, які

повинні бути виконані в повному обсязі, або призупинені повністю. У такому разі кредитор може відмовити у виконанні повністю, якщо є для цього розумні підстави. Проте взаємність виконання має бути зумовлена договором.

Усунення недоліків боржником (ст. III.-3:202 DCFR, ст. 8:104 PECL, ст. 7.1.4 Принципів УНІДРУА). Боржник має право запропонувати кредитору нове належне виконання в межах строку виконання зобов'язання. Такий засіб захисту можна розглядати як з точки зору боржника, так і з точки зору кредитора, що пояснюється наступним. Якщо боржник не може запропонувати кредитору нове належне виконання протягом строку виконання зобов'язання, але, отримавши повідомлення про невідповідність, негайно запропонує виправити недоліки протягом розумного строку та за свій рахунок, кредитор не має права скористатися будь-яким засобом захисту, за винятком призупинення виконання, не надавши боржнику розумний строк усунення недоліків.

Принципи УНІДРУА також вказують, що сторона, якій виконали обов'язок неналежно, може призупинити виконання своїх зобов'язань в очікуванні виправлення. Однак, незважаючи на виправлення, така особа зберігає за собою право вимагати відшкодування збитків за прострочення, а також за будь-які збитки, заподіяні або не відвернені в результаті виправлення.

Незважаючи на те, що більшості внутрішньодержавних законів країн-членів ЄС, як і українському правопорядку, відоме правило про можливість призупинити виконання кредитором у разі неналежного виконання обов'язку боржником, у законодавчих актах не передбачено вищезазначених правил. Однак таке правило передбачено законодавством Великої Британії.

Разом з тим, у DCFR передбачені випадки, коли кредитор може відмовити боржнику в усуненні недоліків: а) прострочення у виконанні

договірному обов'язку є суттєвим невиконанням; b) кредитор має підстави вважати, що боржник виконав зобов'язання, знаючи про невідповідність та всупереч принципам сумлінності та чесної ділової практики; c) кредитор має підстави вважати, що боржник не зможе виправити недоліки в розумний строк і без суттєвого обтяження кредитора чи іншого невиконання законних інтересів кредитора; d) усунення недоліків не відповідає обставинам.

Визначення «істотного невиконання» у Додатку 1 до DCFR визначає його таким, якщо: a) кредитор внаслідок нього значною мірою позбавляється того, на що він мав право розраховувати на підставі договору, стосовно виконання в цілому або до його відповідної частини, за умови, що в момент укладення договору боржник передбачав або від нього можна було розумно очікувати, що він передбачав такий результат; b) воно є навмисним або необережним і дає кредитору підставу вважати, що на виконання у майбутньому зобов'язання боржника не можна розраховувати.

Ст. 7.3.1 Принципи УНІДРУА визначає ширше значення поняття суттєвого невиконання. При визначенні, чи є невиконання зобов'язання суттєвим, до уваги має бути прийнято, зокрема: a) чи суттєве невиконання позбавляє потерпілу сторону того, що вона мала право очікувати відповідно до договору, крім випадків, коли інша сторона не передбачала і не могла розумно передбачити такий результат; b) чи має принциповий характер з точки зору договору суворе дотримання невиконаного зобов'язання; c) чи є невиконання навмисним чи скоєно через недбалість; d) чи дає невиконання потерпілій стороні підставу вірити, що вона не може покладатися на майбутнє належне виконання іншої сторони; e) чи зазнає сторона, що не виконала обов'язку, невідповідні втрати в результаті підготовки або здійснення виконання, якщо договір буде припинено.

Вказана в п. (b) причина важлива, тому що однією з проблем режиму усунення недоліків є те, що він може заохотити боржників ризикувати з

неналежним виконанням, знаючи, що якщо недолік буде помічений, буде можливість його усунути.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що в межах цього дослідження я продемонструвала лише окремі способи захисту сторін за договором, що існують в межах soft law ЄС. Але навіть досліджені приклади вказують на потребу переосмислення вітчизняної концепції договірних відносин в межах рекодифікації цивільного законодавства України та приведення його у відповідність праву ЄС. Немає сумнівів у тому, що варто насичувати договірне право такими засобами та способами захисту сторін, які не лише будуть націлені власне на сам захист, але й слугуватимуть важливим елементом розширення свободи договору та договірної безпеки з точки зору підвищення ролі належного виконання договору, що був укладений. Власне виконавська дисципліна учасників таких правовідносин, на моє переконання, сьогодні в Україні має досить хиткі позиції з того, що досить часто договори прагнуть укласти таким чином, щоб потім їх легко можна було не виконати і максимально унеможливити відповідальність за це. А такі дії усіх учасників договірних відносин зазвичай дуже впливають на економічну сутність договорів як таких.

Література

1. Димінська О.Ю. Правова природа окремих принципів договірного права ЄС. *Університетські наукові записки*. 2016. № 2 (58). С. 213-219.
2. Черняк О.Ю., Абросімов С.А. Оновлення парадигми договірного права в контексті рекодифікації цивільного законодавства України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6, Том 2. С. 48-52.

3. Васильєва В.А. Рекодифікація договірних зобов'язань: суб'єктивний погляд. Договір як універсальна форма правового регулювання : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 26 березня 2021 р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. С. 4-6.
4. Весна Н.О. Істотне порушення договору як підстава його розірвання в міжнародному та зарубіжному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 38, Том 1. С. 76-79.
5. Гайдулін О. О. Європеїзація контрактного права та його односистемна інтерпретація : право та економіка. *Європейські студії і право*. 2013. № 1 (7). С. 8–19.
6. Гриняк А.Б. Оновлення загальних положень про договірні зобов'язання: удосконалення приватноправових відносин у громадянському суспільстві. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 22-28.
7. Діковська І. А. Співпраця – обов'язок сторін міжнародного приватного договору. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 5. С. 121-125.
8. Калаур І., Стахира Г. Відповідальність сторін за порушення договірних зобов'язань із постачання цифрового контенту. *Право України*. 2019. № 2. С. 77-90.
9. Кот О. Способи захисту сторін договору в приватному праві України. *Приватне право*. 2013. № 2. С. 203–210.

10. Лукасевич-Крутник І.С. Поняття та способи гармонізації приватноправового законодавства України в сфері надання транспортних послуг із законодавством Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 2. С. 92-106.
11. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім АртЕк., 2020. 128 с.
12. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Рекодифікації цивільного законодавства в контексті інтеграції України у правовий простір ЄС. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 6–10.
13. Гармонизация договорного права / Ю. В. Белоусов, Ю. Б. Бек, Е. Ю. Дыминская и др. ; под ред. У. Хелльманна, С. А. Балашенко, Ю. В. Белоусова. Хмельницкий : Хмельницкий университет управления и права, 2015. 268 с.
14. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke. URL: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf> (дата звернення: 27.10.2022)
15. Черняк О.Ю. До питання про джерела національного правового регулювання договірних відносин в умовах євроінтеграції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 54-58.

References

1. Dyminska O.Yu. Pravova pryroda okremykh pryntsypiv dohovirnoho prava ES. *Universytets'ki naukovy zapysky*. 2016. № 2 (58). S. 213-219.
2. Chernyak O.Yu., Abrosimov S.A. Onovlennya paradyhmy dohovirnoho prava u konteksti rekodyfikatsiyi tsyvil'noho zakonodavstva Ukrayiny. *Naukovyy visnyk publicjnoho ta pryvatnoho prava*. 2020. Vyp. 6, Tom 2. S. 48-52.

3. Vasylyeva V.A. Rekodyfikatsiya dohovirnykh zobov'yzan: subyektivnyi pohlyad. Dohovir yak universalna forma pravovoho rehulyuvannya: materialy Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi onlay-konferentsiyi (m. Ivano-Frankivs'k, 26 bereznya 2021r.). Ivano-Frankivsk: Prykarpatsky natsionalnyi universytet imeni Vasylya Stefanyka, 2021. S. 4-6.
4. Vesna N.O. Sutt'yevе porushennya dohovoru yak pidstava yoho rozirvannya u mizhnarodnomu ta zarubizhnomu pravi. Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo. 2016. Vyp. 38, Tom 1. S. 76-79.
5. Haydulin O.O. Yevropeyzatsiya kontraktneho prava ta yoho odnosystemna interpretatsiya: pravo ta ekonomika. Yevropeyski studiyi ta pravo. 2013. №1 (7). S. 8-19.
6. Hrynyak A.B. Onovlennya zahalnykh polozhen pro dohovirni zobov'yzannya: udoskonalennya pryvatnopravovykh vidnosyn u tsyvilnomu suspilstvi. Nove ukrayinske pravo. 2021. № 3. S. 22-28.
7. Dikovska I. O. Spivpratsya – obov'yazok storin mizhnarodnoho pryvatnoho dohovoru. Almanakh mizhnarodnoho prava. 2014. Vip. 5. S. 121-125.
8. Kalaur I., Stakhira H. Vidpovidal'nist' storin za porushennya dohovirnykh zobov'yazan' iz postachannya tsyfrovoho kontentu. Pravo Ukrayiny. 2019. № 2. S. 77-90.
9. Kot O. Sposoby zakhystu storin dohovoru u pryvatnomu pravi Ukrayiny. Pryvatne pravo. 2013. № 2. S. 203-210.
10. Lukasevych-Krutnik I.S. Ponyattya ta sposoby harmonizatsiyi pryvatnopravovoho zakonodavstva Ukrayiny u sferi nadannya transportnykh posluh iz zakonodavstvom Yevropeyskoho Soyuzu. Visnyk Natsional'noyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny. 2020. № 2. S. 92-106.
11. Kontsepsiya onovlennya Tsyvilnoho kodeksu Ukrayiny. Kyiv: Vydavnychyy dim ArtEk., 2020. 128 s.

12. Kharytonov Ye.O., Kharytonova O.I. Rekodyfikatsiyi tsyvilnoho zakonodavstva u konteksti intehratsiyi Ukrayiny u pravovyy prostir ES. Zhurnal tsyvilistyky. 2019. Vyp. 34. S. 6-10.
13. Harmonizatsiya dohovirnoho prava / Bilousov Yu. V., Bek Yu. B., Dyminska Ye. Yu. ta in; za red. U. Khellmanna, S. A. Balashenko, Yu. V. Bilousova. Khmelnytskyy: Khmel'nyts'kyy universytet upravlinnya ta prava, 2015. 268 c.
14. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke. URL: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf> (data accessed: 27.10.2022)
15. Chernyak O.Yu. Do pytannya pro dzherela natsionalnoho pravovoho rehulyuvannya dohovirnykh vidnosyn v umovakh yevrointehratsiyi. Prykrpatskyy yurydychnyy visnyk. 2022. № 6. S. 54-58.